

bir mala el koyup kendi ülkesine götürmesi halinde çoğunluğa göre mülkiyet hakkı doğar. Zira can konusunda temel kural haramlık (dokunulmazlık) iken eşyada asılan mubahlıktır. Bu konudaki ismet, meşrû bir yolla elde edilen maldan faydalanma zaruretine dayanır. Bu faydalanma imkânı bilfiil ortadan kalkınca mal tekrar mubah hale gelir ve düşman istilâ yoluyla ona mâlik olur. Ancak söz konusu mal düşman ülkesine, başka bir siyasî hâkimiyet alanına ulaştırılmamışsa mülkiyet hakkı doğmaz. Mal konusundaki ismetin de İslâm'a girmekle sağlandığını ileri süren Şâfiîler'le diğer bazı fakihler ise müslümanın malı üzerinde düşmanın hiçbir şekilde mülkiyetinin gerçekleşmeyeceğini savunur.

Dârülharpte müslüman olan kimsenin can ve malının dokunulmazlığı da fakihler arasında tartışma konusudur. Şâfiîler, Hanbelîler ve diğer bazı fakihlere göre, İslâmiyet'i kabul eden bir kimse nerede olursa olsun canı ve malına yönelik tecavüz ceza ve tazmini gerektirir. Hanefîler ise bu kimsenin can ve malıyla ilgili ismetin günah açısından (ismet-i müessime) olduğu, ceza ve tazmini gerektiren mukavvim ismetin dinle değil ülke ile, yani siyasî hâkimiyet ve hukuk düzeninin sağladığı güvence ile gerçekleşeceği görüşündedir. Bu müslümanın bulunduğu ülkenin fethedilmesi halinde yalnız menkul malları üzerindeki mülkiyeti tanınır, gayri menkullerine ganimet hükmü uygulanır. Dârülsılâma hicret etmesi halinde diğer müslümanlar gibi canı konusunda tam ismete kavuşur. Aksi halde can ve

malına yönelik haksız fiil günah olsa da ceza ve tazmin konusu olmaz. Dârülharpte müslümanın harbiden faiz alması, gayri müslimler arasında mirasçılık gibi hususlarda da Hanefîler siyasî hâkimiyet ve ülkenin ismeti sağlayıcı rolüne atıfta bulunmuşlardır. Bu konudaki görüş ve tartışmaların milletlerarası ilişkilerin savaş haline dayandığı, yabancı ülke kavramının düşman ülke anlamına geldiği ve barışın ancak antlaşmalar (eman, zimmet) yoluyla sağlanabildiği dönemlerdeki şartlarla ilgili olduğu, milletlerarası ilişkilerin barışa dayandığı ve farklı boyutlar kazandığı bir ortamda farklı hükümlerin söz konusu olacağı açıktır.

Bir malın ismete konu olabilmesi için hukuk düzenince meşrû kabul edilmesi gerektiğinden müslümanlara haram olan içki ve domuz gibi mallara yönelik haksız bir fiilden dolayı tazmine hükmedilmez. Ancak bu mallar gayri müslimler açısından meşrû kabul edildiğinden itlâfi halinde Hanefîler ve Mâlikîler'e göre tazmini gerekir.

Devlet başkanının mâsum olup olmadığı Ehl-i sünnet ile Şîa arasındaki temel tartışma konularından biridir. Şîa'da İmâmiyye ve İsmâiliyye tarafından devlet başkanının günahsız ve hatadan uzak olduğu, sorumsuzluğu ve dokunulmazlığı fikirleri mâsum imam teorisiyle savunulmuştur. Ehl-i sünnet'e göre ise devlet başkanının dinî ve hukukî sorumluluk açısından dokunulmazlığı yoktur. Hanefîler, devlet başkanına Allah hakları kapsamındaki hadlerin uygulanmayacağıını

beltirirken onun dinî ve hukukî sorumsuzluğunu savunmamış, sadece düşman ülkesinde hadlerin uygulanmayacağı görüşlerinde de olduğu gibi infazdaki fiilî imkânsızlıktan hareket etmiştir. Çoğunluk bu konuda aksi görüştedir ve yargının bağımsızlığını cezanın uygulanabilirliği için yeter sebep görür. Sünnî usulcülerin geliştirdiği icmâ teorisinde "ümme-tin ismeti", Peygamber dışında bir kişiye günahsızlık izâfe edilmesi ve onun vahiy alan kişinin yetkileriyle donatılmış kabul edilmesi düşüncesine ve bu düşüncüyü inanç esaslarından biri haline getiren Şîa'ya karşı güçlü bir tepki niteliğindedir ve bu ümmetin yanılmazlığı değil, ümmetin hata üzerinde ittifak etmeyeceği ya da -farklı görüşlerden sadece birinin isabet edeceği kabul edildiğinde- bu doğru görüşün ümmet içinde eksik olmayacağı anlamına gelir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "İ'tişâm", 2, "Cihâd", 102; Müslim, "İmân", 32-33; "Zikir ve'd-du'â", 71; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 35, "Fiten", 1; Nesâî, "Sehiy", 89; Şîrâzî, *el-Mühezzebe* (nşr. Muhammed ez-Zühaylî), Dimaşk 1996, V, 7-9; İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, *Ğıyâşî* (nşr. Abdülazîm ed-Dîb), Katar 1401, s. 180-200; Gazzâlî, *el-Müstasfâ*, Beyrut 1994, I, 235-237; Kâsânî, *Bedâ'î*, Beyrut 1406/1986, VII, 102, 233-241; Merginânî, *el-Hidâye*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), II, 155-156, 161; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 318-320; Ebû'l-Berekât en-Nesefî, *Keşfü'l-esrâr*, Beyrut 1406/1986, s. 36-40; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, İstanbul 1308, IV, 1358; Cündî, *Muhtaşar*, Beyrut 1995, s. 273; Bedreddin el-Aynî, *el-Binâye*, Beyrut 1400/1980, V, 830-831; M. Ebû Zehre, *el-Ükûbe*, Kahire 1974, s. 325-340; Baber Johansen, "Der 'isma-Begriff im hanafitischen Recht", *La signification du bas moyen âge dans l'histoire et la culture du monde musulman, actes du 8me congrès de l'union européenne des arabisants et islamisants*, Aix-en-Provence 1976, s. 89-108; Abbas Şümân, "İsmetü'd-dem ve'l-mâl fi'l-fikhi'l-İslâmî", Kahire 1995, tür.yer.; Ahmet Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*, İstanbul 1998, s. 56-57, 86, 161, 166-169, 185-188, 252; "İşmet", *Mu.F*, XXX, 137-140.

RECEP ŞENTÜRK

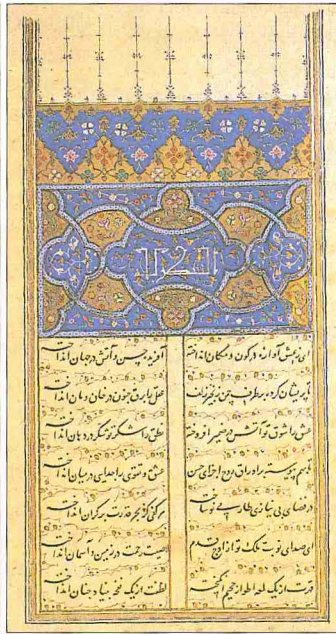
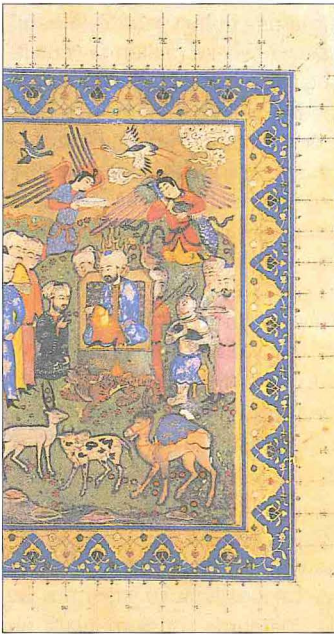
İSMET-i BUHÂRÎ

(عصمت بخاری)

Hâce Fahrüddîn İsmetullâh
b. Hâce Mes'ûd Buhârî
(ö. 840/1436-37)

İranlı şair.

Buhara'da doğdu. Buhara'nın seçkin ailelerinden birine mensup olup soyu Ca'fer b. Ebû Tâlib'e ulaşmaktadır. Asıl adı İsmetullah'tır; Hâce İsmet ve Hâce Fahrüddin İsmetullah diye de anılır. Tahsiline

İsmet-i Buhârî'nin divanının ilk sayfası ile minyatürlü bir sayfası (TSMK, Hazine, nr. 942, vr. 1^b, 2^b)

Buhara'da başladı. Hayatı boyunca çeşitli ilimlerle ve bu arada inşâ sanatıyla da meşgul oldu. Timur'un 807'de (1405) ölümü üzerine Semerkant'ta tahta geçen Nasîrüddin Halil Sultan ile yakın dostluk kurdu ve özellikle edebî bilgiler alanında sultana hocalık yaptı. Halil Sultan'ın 812 (1409) yılının ilk aylarında kendi adamları tarafından esir edilmesi üzerine endişeye kapılarak Semerkant'ı terketti. Aynı yılın sonlarında Halil Sultan amcası Şâhruh tarafından Rey valiliğine tayin edilince onun maiyetine girdi. Halil Sultan'ın ölümünden sonra Semerkant'a gitti, ardından Buhara'ya döndü. Burada sakin bir hayat yaşamayı tercih eden İsmet-i Buhârî, bazı kaynaklara göre Uluğ Bey'in daveti üzerine bir müddet onun Semerkant'taki sarayında bulundu; âlim, şair ve meziyet sahibi bir kişi olarak itibar gördü; özellikle Buhara'da geçirdiği son yıllarında büyük bir üne kavuştu. Ölüm tarihi Devletşah'ın tezkiresinde ve diğer bazı kaynaklarda 826 (1423) olarak kaydedilmekteyse de doğrusu *Habîbü's-siyer*'de gösterilen 840 (1436-37) yılıdır.

Şîa imamları hakkında methiyeleri, Timur için bir mersiyesi bulunan İsmet-i Buhârî, Timurlu sultan ve şehzadelerine dair birçok methiye kaleme almış, hakkında en fazla methiye söylediği Nasîrüddin Halil Sultan tarafından kendisine Nasîrî mahlası verilmiştir. Bazı şiirleriyle gazellerinin tamamında İsmet mahlasını kullanan şairin özellikle tasavvufî rumuzlarla süslediği âşkane gazelleri çok beğenilmiştir.

Şiirlerinde Emîr Hüsrev-i Dihlevî'nin üslûbunu sürdüren İsmet-i Buhârî, Bisâtî-i Semerkandî, Rüstem-i Hürîyânî ve Hayâlî-i Buhârî gibi yetişmelerine yardımcı olduğu şairler başta olmak üzere dönemindeki şairleri etkilemiştir. 7500 kadar beyitten meydana gelen ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde iki (FY, nr. 493, 940), Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bir nüshası (Hazine, nr. 942) bulunan divanı Ahmed Keremî tarafından yayımlanmıştır (Tahran 1366 hş.).

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Şir Nevâî, *Mecâlisü'n-nefâis* (nşr. Suyima Ganieva), Taşkent 1961, s. 13-14; Devletşah, *Tezkire*, s. 357-361; Hândmîr, *Habîbü's-siyer* (nşr. M. Debîr-i Siyâkî), Tahran 1353, III, 550; Lutfî Ali Beg, *Âteşkede*, Tahran 1337 hş., s. 329-330; Tebrîzî, *Reyhânâtü'l-edeb*, Tebriz 1347 hş., II, 170; W. Barthold, *Uluğ Bey ve Zamanı* (trc. Akdes Nîmet [Kurat]), İstanbul 1930, s. 114; Rypka, *HIL*, s. 274; İhsan Yârşâtr, *Şî'r-i Fârsî der 'Ahd-i Şâhruh*, Tahran 1334 hş., s. 51, 63, 64; *FME*, s. 346-348; Safâ, *Edebiyyât*, IV, 286-293.

ADNAN KARAIŞMAİLOĞLU

İSMET EFENDİ, Fındıklılı (1845-1904)

Biyografi yazarı.

17 Zilhicce 1261 (17 Aralık 1845) tarihinde İstanbul Fındıklı'da doğdu. Daha ziyade "Fındıklılı" diye anılır. Mekteb-i İdâdî-i Askerî muallimlerinden Çorumlu Hoca Osman Efendi'nin oğludur. Biyografi ve menâkıba daha çocuk yaşlarında ilgi duymaya başladı. Bir tutku haline gelen bu alâka sonucu askerî idâdîyi yarıda bırakarak girdiği alay kâtipliğinden emekli oldu, bir süre sonra Yıldız Sarayı Kütüphanesi memurluğuna getirildi. Uzun süredir müptelâ olduğu mide hastalığından kurtulamayarak 14 Aralık 1904'te vefat etti ve Karacaahmet Mezarlığı'nda babasının kabri yanına defnedildi.

İsmet Efendi hayatı boyunca pek çok kabristan dolaşmış, pek çok tarihî eser incelemiş ve ünlülerden çok kişiyle görüşmüştür. Mezar taşı okumak için büyük güçlüklerle katlanır, en ücra köşelerdeki kütüphaneleri açtırır ve oralarındaki eserleri incelemeye çalışır. Âfî Paşa ve Ebûzîya Mehmed Tefvîk'in sohbetlerine katılır, daha sonra da duyduklarını kaleme alırdı. Kırk-kırk beş yıl süren bu çalışmaları sayesinde âdeta bir canlı tarih haline gelmişti. İbnülemin Mahmud Kemal, dönemin ünlü biyografi yazarlarından *Sicill-i Osmânî* müellifi Mehmed Süreyyâ ile Fındıklılı İsmet Efendi'yi bir beytin iki mısraına benzetmiş, fakat mâna hangisinde tamam olursa İsmet Efendi o mısradır demiştir (*Kemâlî'l-İsme*, s. 9). Ahmed Cevdet Paşa tarafından takdir edilen İsmet Efendi'ye İbnülemin "kâmûs-ı meşâhîr" unvanını vermiştir.

Tasavvufia da alâkası olan İsmet Efendi Celvetî tarikatına mensuptu ve bu tarikatın büyüklerinden Rüşen Efendi'nin müridiydi. Mevlevîliğe de muhabbeti olduğunu dostu Bursalı Mehmed Tâhir'e söylemiştir. Devrinde "ayaklı kütüphane" diye anılan İsmet Efendi, sağlığında hazîne-i hâssa ve İbnülemin tarafından otobiyografisi defalarca istendiği halde, yatta iken tercüme-i hâli yazılanların fazla yaşamayacağı bâtıl inancıyla bu taleplere olumlu cevap vermemiştir. Fakat İbnülemin Mahmud Kemal gözlemlerine dayanarak, bazan da kendisini konuşturarak İsmet Efendi'nin biyografisini *Kemâlî'l-İsme* adıyla 1904'te yazmış ve neşretmiştir (İstanbul 1328). Bursalı Mehmed Tâhir, İbnülemin Mahmud Kemal ve

Ali Emîrî efendilerin ondan istifade ettikleri bilinmektedir.

Biyografi dalında birçok eseri olan İsmet Efendi'nin asıl şöhreti *Tekmiletü's-Şekâik fi hakkı ehli'l-hakâik*'ten kaynaklanır. Şeyhî Mehmed Efendi'nin *Vekâ-yi'u'l-fuzalâ*'sının zeyli olan bu eser, Mecdî'nin *Şekâik* tercümesi olan *Hadâiku's-Şekâik*'in son zeylidir. Şeyhî'nin eserini gördüğünü ve bazı başlıklarını tamamladığını belirten (s. 307) İsmet Efendi'nin bu zeyli, aslında 1143-1314 (1730-1896) yılları arasında yaşamış âlim ve şeyhlerin biyografilerini ihtiva eden sekiz ciltlik bir çalışmadır. Fakat kitap 1314 (1896) Fındıklı yangınında yanmıştır. Müellif, sonradan hatırlayabildiği kişilerin tercüme-i hâlini dört ciltte topladığını Bursalı Mehmed Tâhir'e söylemiştir (*Osmanlı Müellifleri*, III, 109). *Tekmiletü's-Şekâik*'te, sermayesiz kaldığından eserinin 25. cüzünü doğum yıldönümünde II. Abdülhamid'e takdim ettiğini belirten İsmet Efendi hangi zatın biyografisinde kaldığını hatırlayamadığını, 26. cüzden de bazı kısımları bu padişaha sunduğunu ifade etmektedir (s. 478). İsmet Efendi zeylinin bilinen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlı olup (TY, nr.

Fındıklılı İsmet Efendi'nin ve eserinin adının verildiği sayfa (*Tekmiletü's-Şekâik* [nşr. Abdülkadir Özcan], s. 5)

